

Ook de aangespoelden blijven

Emma Volckaert¹, Niels De Luyck², Pascal De Decker³, Nico De Witte⁴ & Brecht Vandekerckhove⁵

¹ HaUS, KULeuven

² SumResearch

³ KULeuven faculteit architectuur, campus St-Lucas Gent/Brussel

⁴ Hogeschool Gent/VUB

⁵ Atelier Romain

De studie

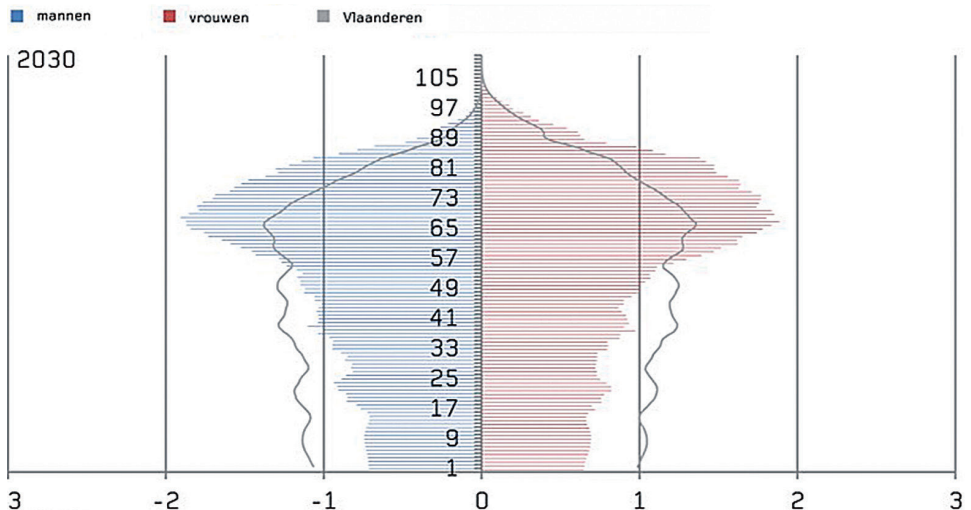
Bijna 43% van de kustbewoners (92.516 inwoners) is ouder dan 56 jaar, meer dan 26% (ruim 55.000 inwoners) is 65 jaar of meer. De kustregio is nu al veel grijzer dan het binnenland. En die vergrijzing zal alleen maar toenemen zowel door het verouderen van de bevolking als door de instroom van zogenaamde pensioenmigranten. Een opvallende vaststelling is verder dat de bevraagde pensioenmigranten onvoldoende voorbereid zijn op het ouder worden. De woningen zijn in veel gevallen niet aangepast. Bovendien kunnen “aangespoelden” niet rekenen op een zorgnetwerk in de directe nabijheid. Over de mogelijkheden van residentiële zorg aan de kust weten de bevraagden weinig. De Provincie zal dan ook moeten investeren in de bewustmaking rond ouder worden. Aangezien de kust als eerste zo’n sterke vergrijzing kent, kan zij een voortrekkersrol spelen door een regio-specifiek beleid uit te bouwen. Zo vervult ze een voorbeeldfunctie voor heel wat gemeentes die ook met vergrijzing zullen geconfronteerd worden.

Vlaanderen vergrijst, maar de bevolking aan de kust veroudert dus sneller. De Provincie West-Vlaanderen wou daarom nagaan welke uitdagingen de kustregio te wachten staan. Ze stelde zich drie vragen:

- (1) Hoe zien de verhuisbewegingen aan de kust er uit, meer in het bijzonder deze van 80-plussers?
- (2) Als ouderen verhuizen, wat zijn dan hun verhuismotieven, hun motivaties voor locatiekeuze, hun woonwensen, eventueel verdere verhuisintenties, en hun woon- en zorgverwachtingen?
- (3) Welke gevolgen heeft dit alles voor de woonmarkt en de zorgsector in de kustgemeenten?

Nog wat cijfers

Vanaf de leeftijd van 40 jaar tot 80 jaar, zien we dat de kust een positief migratiesaldo voorlegt. Dit betekent dat er meer mensen naar de kust trekken dan er mensen van de kust naar het binnenland

■ De bevolkingspiramide van de kust in 2030 toont een smalle basis met een zeer brede top. Dit is kenmerkend voor een sterk verouderende bevolking. De leeftijdspiramide van de kustgemeenten contrasteert met die van Vlaanderen (SumResearch)

gaan. Vanaf de leeftijd van 80 jaar wordt dit saldo licht negatief. Anders gezegd, er vertrekken meer 80-plussers dan dat er zich komen vestigen. De grootste groep verhuizers situeert zich tussen de 55 en 65 jaar. Het moment waarop men op pensioen gaat en/of de kinderen het nest verlaten hebben is duidelijk de belangrijkste aanleiding voor deze verhuisbeweging. Deze nieuwkomers vestigen zich voornamelijk in de zeedijkwijken. Als de

‘echte’ kustbewoners zelf wegtrekken, dan verhuizen ze naar de gemeenten die iets meer landinwaarts liggen, waar de marktdruk iets lager is.

Een aantal gemeenten hebben nu al een vrij extreme bevolkingsopbouw, zoals de bevolkingspiramides van bv. Knokke en Nieuwpoort aantonen. Bijna de helft van de kustbewoners (43%) is ouder dan 56 jaar. Een kwart (26%) is ouder dan 65. Tegen 2030 zullen er nog eens 25.000 bewoners ouder

dan 56 jaar bijkomen aan de kust. In totaal zullen in 2030 117.777 bewoners ouder dan 56 zijn. Ook de groep 80-plussers blijft toenemen (zie figuur p.8).

“Soms krijg ik de indruk – en ik weet dat ik ook oud ben – dat ik hier al in een rusthuis zit. Gelukkig zijn er nog de vakantieperiodes, dan zie je wat jonge mensen en kinderen.”

Drie types verhuizers

Een eerste groep wil hun **oude dag op een rustige manier beleven**. Ze verhuizen naar een compacte woning of appartement om het onderhoud aan de woning te beperken. De aanwezigheid van basisvoorzieningen in de omgeving zijn voor hen belangrijk, net als de nabijheid van openbaar vervoer. Deze groep bestaat voornamelijk uit “jongere” koppels. Ze verwachten nog niet hulpbehoevend te worden en denken desgevallend op hun partner te kunnen rekenen. Pas wanneer de partner zorgbehoevend wordt of sterft, lijkt men geneigd of genoodzaakt om een beroep te doen op zorg. Deze groep verklaart aan de kust te willen blijven, maar anticipeert niet op een eventuele behoefte aan zorg.

Een tweede, kleinere groep bestaat uit **pensioenmigranten die thuis wonen en een beroep doen op zorg aan huis**. Het gaat hier over personen die binnen een kustgemeente verhuizen of zij die verhuizen van de kustgemeenten weg. Het kunnen zowel inwoners zijn die altijd aan de kust hebben gewoond of op latere leeftijd naar de kust zijn gekomen. In beide gevallen worden ze door gezondheidsproblemen genoodzaakt naar een nieuwe woning te zoeken of compacter te gaan wonen. Ook de nabijheid van vrienden en kennissen speelt een rol. Net omdat ze bij hun vorige woonkeuze geen rekening hebben gehouden met de gevolgen van ouder worden, dringt zich nu een verhuisbeweging op.

Een derde groep is **naar een woonzorgcentrum of assistentiewoning verhuisd**, doorgaans om gezondheidsproblemen. Het gaat hier opnieuw voornamelijk over inwoners die binnen een kustgemeente verhuizen of die verhuizen van de kustgemeenten weg. Die eerste verhuizen meestal naar een woonzorgcentrum, terwijl kustverlaters eerder voor een assistentiewoning kiezen.

“Ik heb graag open ruimtes, ik moet lucht hebben. Als ik op de dijk kom, geniet ik van de open ruimte. Ik heb het gevoel dat het daar allemaal van mij is.”

Onvoorbereid

We stellen vast dat een overgrote meerderheid van de pensioenmigranten voor een gemeente kiest op basis van ‘historische’ redenen bv. omdat ze er als kind op vakantie gingen. Men kiest ook voor een locatie omdat er voldoende voorzieningen aanwezig

zijn zoals winkels, openbaar vervoer, ontspanning en medische voorzieningen. Een klein aantal respondenten volgde familieleden naar de kust. Het valt daarbij op dat pensioenmigranten niet op de ‘echt’ toeristische plekken wonen; ze wonen dus zelden op ‘den dijk’. In de zomer is het er te druk, in de winter te saai en het weer te guur.

Inzake de uitbouw van lokale sociale netwerken is het beeld gedifferentieerd. Het is duidelijk dat diegenen die de focusgroepen bijwoonden, nog zeer actief zijn. Het merendeel beoefent meerdere hobby's. Toch staan deze activiteiten niet garant voor een hecht netwerk van vrienden en kennissen. Een groot deel spreekt over een kloof tussen de oorspronkelijke bewoners en de pensioenmigranten (de zogenaamde ‘aangespoelden’). Een tweede groep ervaart die kloof niet en een derde groep verhuisde net omwille van de rust naar de kust. Een netwerk is voor hen dus geen prioriteit. Een vierde groep spreekt over eenzaamheid, voornamelijk na het verlies

van de partner.

Het overgrote deel van de deelnemers aan de focusgroepen wenst zo lang mogelijk in de huidige woning te blijven. Hiervoor kunnen woningaanpassingen zich opdringen of moet (thuis)hulp voorhanden zijn. De meesten stellen de woningaanpassingen echter uit. Een aantal van hen woont op een appartement en ziet dan ook geen mobiliteitsprobleem, omdat er geen trappen zijn. Wat hulp betreft zijn de pensioenmigranten erg optimistisch over de thuiszorg (verpleging en verzorging aan huis). De hulp van vrienden en familie is minder evident. De partner is de eerste hulpverstrekker maar op burens kunnen deze ouderen minder rekenen. Intrekken bij de kinderen is geen optie.

En wat met residentiële zorgvoorzieningen? De verhuizers zijn slecht geïnformeerd en zien het als “iets voor later”, als iets waar ze nog niet over nagedacht hebben of niet willen over nadenken. Wanneer wordt aangedrongen duikt er toch

Aanpak

Om de gestelde vragen te kunnen beantwoorden werden zowel kwalitatieve als kwantitatieve methoden gebruikt. In de eerste plaats werd aan de hand van gedetailleerde bevolkingscijfers de omvang van de verhuisbewegingen van ouderen, en vooral van 80-plussers, in beeld gebracht. Dit werd aangevuld met een schriftelijke enquête onder “kustverlaters” en “nieuwkomers” (60-plussers). Vervolgens kwamen ook de pensioenmigranten en zorgverstrekkers aan het woord. Dit gebeurde in focusgroepen. In totaal namen 62 pensioenmigranten in zeven focusgroepen deel en brachten vijf focusgroepen ook 25 professionals uit steden, gemeenten, OCMW en de private zorg samen.

De studie maakt deel uit van het programma ‘Vergrijzing aan de Kust’ van het provinciebestuur. De resultaten zijn samengebracht in het boek *‘Ook de aangespoelden blijven. Woon- en zorgperspectieven van pensioenmigranten aan de kust’*, uitgegeven door Garant.

Ook de aangespoelden blijven

Woon- en zorgperspectieven van pensioenmigranten aan de kust

bezorgdheid op over de beschikbaarheid van plaatsen en over de betaalbaarheid. Maar het is duidelijk dat een overgrote meerderheid gruwelt bij de gedachte aan een verhuis naar een woonzorgcentrum. Assistentiewoningen – de vroegere ‘serviceflats’ – zijn dan weer wel een optie, “voor wanneer het niet anders kan”. Er werd ook naar een eventuele terugkeer gepeild. Het antwoord is duidelijk: eigenlijk wil niemand terugkeren. Omdat de connectie met de oorspronkelijke woonplaats verbroken is en omdat ook daar alles veranderd is en ze er nauwelijks nog iemand kennen.

“Er is natuurlijk een rusthuis, maar dat is de laatste mijlpaal. Daar ben ik als de dood voor.”

“We wonen hier nu drie jaar. We hebben al een kennissenkring uitgebouwd en zijn nog bezig met die verder uit te bouwen.

Wij gaan om de veertien dagen onze moeders bezoeken. We gaan dan eens op café. Maar na drie jaar horen we er niet meer bij. We wonen nu hier. We zijn hier tevreden. Waarom zou je teruggaan naar een plaats waar je verloren loopt?”

Niet willen of niet kunnen verhuizen?

Ook de woon- en zorgsector bracht in deze studie aan dat de woningen vaak niet aangepast zijn aan de dalende mobiliteit. Enerzijds heeft dit te maken met de ouderdom van het woningpatrimonium, anderzijds met een (oorspronkelijke) focus op de tweedeverblijfshuurnmarkt die door zijn compactheid helemaal niet zorgontvankelijk is. Bepaalde ouderen die verhuizen naar de kust gaan bewust om met later en kiezen een doordachte locatie. De meesten doen dit echter niet. Ze zijn niet bereid tot woningaanpassingen, noch tot verhuizen naar een aangepaste woning. Dat komt voornamelijk omdat er niet voldoende waardige en betaalbare alternatieven zijn. Naar een woonzorgcentrum verhuizen, zien de meeste ouderen als ‘de laatste stap’. Assistentiewoningen als alternatief zijn vaak te duur en voldoen niet aan de verwachtingen. De professionals stellen zich de vraag of de ouderen in de huidige woning willen blijven of moeten blijven. Ze zouden daarom graag meer woonalternatieven zien, op maat van de ouderen en in de eigen buurt.

Zo verlaagt de drempel om te verhuizen.

De woonzorgactoren dachten ook aan een campagne: ‘Verhuis voor het te laat is’.

Wat de woonomgeving betreft, zijn er aan de kust veel voorzieningen aanwezig. Toch zijn er regio's waar bepaalde voorzieningen en diensten ontbreken. Deze voorzieningen zijn belangrijk omdat het ouderen toelaat verder aan de maatschappij deel te nemen en hun zelfredzaamheid te behouden.

Wat de zorgvoorzieningen betreft, zijn de meeste woonzorgactoren het erover eens dat een andere aanpak noodzakelijk zal zijn. De schaars aanwezige mantelzorg moet gekoesterd worden en er is nood aan voldoende informatie over thuiszorg.

“Ik vind dat nogal confronterend. Ja. Als ze spreken over die homes en die voorzieningen. Ik dacht daar allemaal niet aan, tot je daarmee geconfronteerd wordt.”

Wat te doen? Beleidsaanbevelingen

Woon-Zorg als troef

De huidige situatie aan de kust is die van België binnen 15 jaar. In 2030 zal meer dan een kwart van de Belgen ouder zijn dan 60 jaar. De kust kan daarom een voorbeeldrol opnemen. De kust zou de vergrijzing als troef moeten zien en een op wonen en zorg gericht regio-specifiek beleid voeren, wat een belangrijke economische meerwaarde en (gespecialiseerde) tewerkstelling kan opleveren. Ouderen blijven zo lang mogelijk thuis wonen (onder meer) door een gebrek aan alternatieven. De onderzoekers pleiten er dan ook voor om een brede waaier aan woonzorgarrangementen en alternatieven

uit te bouwen. Deze alternatieven gaan van zelfstandig wonen in de eigen woning, over verschillende alternatieve woonvormen tot een woonzorgcentrum. Een gepaste woning kan namelijk de zorgvraag doen dalen. Voor de ontwikkeling van een gepast woonaanbod zal kennis van het aantal ouderen, hun behoeften en woningbouw nodig zijn. Door het voeren van een regio-specifiek beleid kan de kust zich profileren als de woon-zorgregio bij uitstek. De kust kan nieuwe woonconcepten en samenlevingsvormen uitdenken; zo kan ze – bv. in samenwerking met kennisinstellingen – zelfs een onderzoeksafdeling rond woonzorg oprichten en daarbij jonge onderzoekers/gezinnen aantrekken.

Wonen als uitgangspunt

Een belangrijke en verrassende vaststelling is dat de pensioenmigranten niet met de mogelijke gevolgen van ouder worden in het achterhoofd verhuisden.

Een groot deel woont dan ook in woningen die niet zijn aangepast aan een vermindering van de mobiliteit. Toch blijven de ouderen thuis wonen, mede omdat het huidige aanbod van woonzorgvormen teveel gericht is op zorg. Ouderen willen hun autonomie behouden. De focus moet dus op ‘wonen’ komen te liggen in plaats van enkel op ‘zorg’. Zorg en wonen moet vanuit de ontvanger bedacht worden, niet vanuit de zorgverstrekker. Bovendien moet ‘goed wonen’ gecombineerd worden met voorzieningen en activiteiten in de buurt.

Bewustmaking

Ouderen zouden op voorhand al moeten nadenken over bepaalde keuzes op het vlak van wonen en zorg. Te weinig senioren zijn voorbereid op ouder worden. “Zorg is iets voor later”. Dat heeft deels te maken met de negatieve perceptie die rond woonzorgcentra heerst. Proactieve campagnes kunnen hierbij helpen. Daarnaast dienen ook alternatieve woonvormen beter bekendgemaakt te worden. Voor pensioenmigranten is het ook belangrijk een sociaal netwerk te kunnen uitbouwen aan de kust. De partner kan wegvallen, waardoor het moeilijker wordt te rekenen op informele hulp. Terugkeren is ook geen optie, de banden met de oorspronkelijke woonplaats zijn vaak verbroken. Ook dit kan best meegenomen worden in de bewustmaking.

“Je moet zelf naar de mensen gaan om contacten te leggen. Als men naar hier komt, moet men zich integreren.”

Aanbod vanuit de doelgroep

De zelfredzaamheid van ouderen staat best centraal in het te voeren beleid. Het is van belang te achterhalen wat deze doelgroep wenst. De problematiek moet daarom bespreekbaar gemaakt worden.

De kustgemeenten spelen een belangrijke rol in deze problematiek maar kunnen dit niet

■ *Als alternatieven worden vanuit de woonzorgactoren geformuleerd: intergenerationeel wonen, op kot wonen voor ouderen, een service hotel in een buurt/wijk, en wonen met zorggarantie (Sarah Viaene)*

op eigen houtje. Het provinciebestuur West-Vlaanderen kan hier via een gebiedsgerichte aanpak bijspringen en in samenwerking met de betrokken actoren en kustgemeenten een traject uitbouwen om ouderen te sensibiliseren, mogelijkheden te creëren voor de uitbouw van alternatieve woonvormen, de ontwikkeling van een leeftijdsvriendelijke woonomgeving, ... Kortom, vergrijzing dient als troef te worden gezien, met de kust als labo. De Vlaamse overheid zal op wetgevend vlak mogelijkheden moeten creëren om bv. haar wetgeving bij te stellen om alternatieve woonvormen toegankelijker te maken.

Meer lezen

Vandekerckhove B., N. De Luyck, E. Volckaert, N. De Witte & P. De Decker (2015). *Ook de aangespoelden blijven. Woon- en zorgperspectieven van 80-plussers aan de Kust*, Garant, Antwerpen.

Contact/Meer informatie

Het onderzoek naar de verhuisbewegingen van ouderen aan de kust werd uitgevoerd in opdracht van de Provincie West-Vlaanderen in het kader van het programma vergrijzing aan de kust. Binnen dit programma wordt een actieplan opgemaakt dat verder bouwt op de resultaten van het onderzoek.

Silvie Vanhoutteghem,
Silvie.Vanhoutteghem@West-Vlaanderen.be
of Anne Vandermeulen,
Anne.Vandermeulen@West-Vlaanderen.be,
www.West-Vlaanderen.be/vergrijzingkust.

Carine Willekens